

## РЕЦЕНЗИЯ

от

**проф. дпн Мира Димитрова Цветкова-Арсова,**  
**катедра по специална педагогика и логопедия при ФНОИ**  
**на СУ „Свети Климент Охридски“**

на материалите, представени за участие в конкурс  
за заемане на академичната длъжност **„професор“**  
**в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“**  
в област на висше образование 1. Педагогически науки,  
професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

В конкурса за „професор“, обявен в Държавен вестник, бр. 57 от 26.06. 2020 г. и в интернет-страницата на Пловдивски университет "Паисий Хилендарски" за нуждите на катедра „Педагогика и управление на образованието“ към Педагогически Факултет, като кандидат участва **доц. дпн Жана Атанасова Янкова** от катедра „Педагогика и управление на образованието“ към Педагогически Факултет на ПУ.

### **1. Общо представяне на получените материали**

Със заповед № Р33-4118 от 24.08.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски" (ПУ) съм определена за член на научното жури на конкурс за заемане на академичната длъжност **„професор“ в ПУ** в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика), обявен за нуждите на катедра „Педагогика и управление на образованието“ към Педагогически Факултет на ПУ.

За участие в обявения конкурс е подал документи **единствен кандидат: доц. дпн Жана Атанасова Янкова** от катедра „Педагогика и управление на образованието“ към Педагогически Факултет на ПУ.

Запознах се обстойно с представените материали от Жана Янкова за участие в конкурса за „професор“ на хартиен носител, а така също и с аналогичния комплект материали на електронен носител, и мога да заявя, че те са напълно съобразени както със законовите изисквания, така и с изискванията на ПУ „Паисий Хилендарски“. Те са много подробно и прецизно подредени и организирани на хартиен носител и в електронен вариант.

Представеният от Жана Янкова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, и включва следните документи в общо 16 точки, някои от които:

- Дипломи за образование и придобити научни степени и академична длъжност;
- CV;
- Научни трудове за участие в конкурса в пълнота на комплекта;
- Данни за учебна и преподавателската дейност, и за трудов стаж;
- Документи за научно-изследователска работа и дейност;
- Списъци с публикации – общ и за участие в конкурса;
- Справка за покриване на минималните национални изисквания;
- Анотации на публикациите за участие в конкурса;
- Справки за цитирания;
- Сертификати от участия в обучения и конференции;
- Сертификати за участия в научни конференции;
- Служебни бележки и протоколи и др.

Кандидатът доц. Жана Янкова участва в конкурса с общо **50** научни труда, от които 3 монографии, 1 студия, 30 научни статии на български език, 8 научни статии на чужд език, 7 учебници и учебни помагала за студенти и 1 учебно помагало за ученици. Приемам за рецензиране всички научни трудове. Разпределението на научните трудове в страната и в чужбина, е както следва: 42 на български език и 8 на чужд език (7 на английски и 1 на руски). От всички 50 научни труда за участие в конкурса, 14 са в съавторство, а останалите са самостоятелни. От 50-те публикации, 48 са вече издадени и само две публикации са под печат, като за тях надлежно са приложени служебни бележки, че те са приети официално за отпечатване.

## **2. Кратки биографични данни за кандидата.**

Кандидатът доц. Жана А. Янкова е завършила през 1979 г. полувисшия институт за начални и прогимназиални учители в гр. Кърджали. През 1985 г. се е обучавала в ЦИУУРК на СУ „Св. Кл. Охридски“, като е получила преквалификация за учител на ученици с интелектуална недостатъчност. През 1987 г. е завършила ПУ „Паисий Хилендарски“ със специалности биология и химия. Получила е първи клас квалификация по биология в София и първа професионална квалификационна степен по специална педагогика в Стара Загора.

През 2004 г. Жана Янкова защитава докторска дисертация по научна специалност 05.07.04. „Специална педагогика“ и получава ОНС „Доктор“ (ВАК). През 2007 г. отново ВАК дава на Жана Янкова научното звание „Доцент“, а през 2016 г. ПУ ѝ присъжда научната степен „Доктор на науките“.

Ж. Янкова е работила като учител в периода 1979 – 1994 г., като помощник директор в периода 1994 – 1996 г., била е хоноруван преподавател в Тракийския университет през 2005 – 2007 г. От 2007 до 2011 г. Жана Янкова работи като доцент по специална педагогика в департамента за информация и повишаване квалификацията на учителите към ТрУ в Стара Загора. От 2011 г. доц. Янкова е щатен доцент по специална педагогика в ПУ.

От всичко горепосочено личи последователния и задълбочен интерес на доц. Ж. Янкова в специалната педагогика и нейното постепенно научно и академично израстване, което прави много добро впечатление със своята целеустременост и същевременно плавност, премереност и обоснованост .

### **3. Обща характеристика на дейността на кандидата**

#### **3.1. Изпълнение на минималните национални изисквания.**

От приложената справка за изпълнение на минималните национални изисквания, е видно, че доц. Ж. Янкова има 50 точки по показател А, 100 по показател Б, 100 по показател В, 565 по показател Г, 465 по показател Д и 595,13 по показател Е, т.е. общият брой точки е 1875,13 при изискуеми 550 точки. Налице е пълно покриване на минималните национални изисквания и дори значително надвишаване на точките в показатели, Г, Д и Е. Изразявам съгласие с така посочените стойности.

#### **3.2. Учебно-педагогическа дейност на кандидата.**

Бих искала да разгледам на първо място учебно-педагогическа дейност на кандидата. Като доказателствен материал са приложени: 1) Удостоверение за трудов стаж от ПУ, доказващо, че кандидатът е на основен трудов договор към ПУ, 2) Авторова справка в три раздела, като първият раздел представя данни за аудиторната и извънаудиторна заетост на кандидата, показваща учебните дисциплини, които Ж. Янкова води в ПУ в бакалавърска и магистърска степени, както и списък с разработените учебни програми по съответните водени дисциплини; втора част представя накратко списък на публикуваните учебни материали – един самостоятелен учебник, два учебника за студенти в съавторство, четири учебни помагала в съавторство, едно електронно учебно помагало за ученици със СОП и един електронен

материал за студенти, а раздел три представя ръководените до момента дипломанти – общо 30 в ОКС „бакалавър“ и „магистър“, както и таблица със списък на ръководените докторанти – 6. От тях трима са успешно защитили, един е отчислен с право на защита и двама са текущи, 3) Справка за научно-изследователската дейност, която също е построена в три части. Първата показва участието в научни проекти, като е налице ръководство на три научни проекта, участие в 14 научни или образователни проекти (сред тях и академично наставничество по проект „Студентски практики“) и участие в 2 международни проекти; втора част показва участията в национални и международни научни форуми, отразяващи участие в 23 такива; трета част посочва броя научни трудове за участие в конкурса, четвърта част указва участието като рецензент на монографии, сборници и пр. – 7 такива, петата част посочва един отзив от НАРУ за активната дейност на кандидата към организацията и участието ѝ в обучения, организирани от НАРУ, а последната, шеста част е справка за едно участие с изнасяне на лекции в Полша през 2015 г., като е приложен като доказателствен материал сертификат. Отделно от тази авторова справка са приложени удостоверения от ПУ и от ТрУ за участия в проекти. От всичко приложено личи активната преподавателска, научна и изследователска дейност на Ж. Янкова, както и участието ѝ в множество проекти.

Приложен е също доказателствен материал под формата на сертификати за участия в различни обучения – общо 5 за периода 2006 – 2016 г. и един сертификат за участие в първа среща по проект по програма Erasmus+ на Пловдивския университет.

От всички приложени документи ясно личи и прави много добро впечатление голямата ангажираност и активност на Ж. Янкова във всички аспекти на университетския живот на Пловдивския университет.

### **3.3. Научна и публикационна дейност на кандидата.**

Кандидатът участва в конкурса с общо 50 публикации. От тях ще започна с рецензиране на трите монографии:

1. Безспорно най-значима е монографията *„Детерминанти в достъпа до образование на деца и ученици със специални образователни потребности*, която е издадена през 2019 г. от УИ „Паисий Хилендарски“. Тя е в обем от 284 страници. Това е много стойностна публикация с изследователска насоченост, състояща се от 4 глави, като първите две глави са теоретични и предлагат много добър анализ и обзор на появата и развитието на интегрираното обучение и прерастването му в приобщаващо образование, както и се предлага задълбочена, съвременна и актуална характеристика на отделните категории и групи деца със специални образователни потребности (СОП). Трета глава описва дизайна на проведеното изследване, което

включва анкетно проучване сред 231 директори на детски градини и училища в няколко области на страната, наблюдение и даване на експертна оценка. Анализът на събраните данни, представен в четвърта глава, е много подробен и коректен и достига до значими изводи и заключения относно достъпността на околната среда, учебните материали, програмите, информационните и комуникационни технологии и квалификацията на педагогическите кадри. Получените резултати са с принос за теорията и практиката у нас.

2. Втората монография за участие в конкурса е озаглавена *„Корекционно-развиващо обучение по биология на ученици с умствена изостаналост“*, публикувана е през 2006 г. от изд. Искра. Тази монография е в обем от 94 страници и по моя преценка е с теоретична насоченост. В нея в две глави се анализира първо същността на корекционно-развиващото обучение, посочва се нуждата от адаптиране на учебното съдържание по биология с цел овладяването му от ученици от бившите вече помощни училища, сега ЦСОП. Втората глава се съсредоточава върху целите на обучението по биология при ученици с интелектуална недостатъчност, характеризира се организацията и структурата на преподаване, посочват се основните методи, подходи и средства на обучение. В отделен параграф се дискутира интегрираното и включващото обучение, указва се важността от извършване на комплексно педагогическо оценяване и на създаване на индивидуална образователна програма за децата и учениците с интелектуална недостатъчност. Предвид това, че публикацията е от 2006 г., са налице някои терминологични особености, типични за времето на издаването ѝ, както и анализ на дейността и обучението по биология във вече несъществуващите помощни училища.
3. Третата монография е от 2020 г., издание на УИ „Паисий Хилендарски“ под заглавие *„Помощни средства и технологии за деца и ученици със специални образователни потребности в приобщаващото образование“*. Тук в две глави се разглеждат помощните средства и технологии, тяхната роля и полза, описва се политиката на използването им и се предлага класификация. В отделен параграф на първа глава се описват групите деца и ученици със СОП. Интересно е решението групите деца със СОП да се представят таблично. Намирам за ценно и описанието в § 4 на първа глава на някои модерни модели на решения относно технологичното обезпечаване на образователния процес, сред които модел на Bowser & Reed, модел на адаптациите, Тексаски модел, модел на щата Джорджия, САЩ и др. Втора глава се спира на приобщаващото образование на деца и ученици със СОП, посочва се нуждата от

оценка на индивидуалните потребности на детето с цел осигуряване на помощни технически средства и се описват немалък брой ниско- и високотехнологични помощни технологии в учебния процес. **Тук имам следния въпрос: счита ли кандидатът, че съществуват и среднотехнологични средства, както твърдят много англоезични автори?**

Под № 4 в списъка публикации за участие в конкурса присъства студия „Мултикултурно образование – приобщаване на различните“ в изданието „Мултикултурализъм и образование“, с автори Лавренцова, Янкова и Делчев, издание от 2012 г. на Тракийския университет-ДИПКУ. Тук на страници 85-108 е студията на Ж. Янкова, която за жалост е без посочено име на стр. 85. За мен обаче няма съмнение авторството над текста, тъй като ясно разпознавам стила и изказа на доц. Ж. Янкова. Тази студия е с теоретична насоченост и в нея се очертават няколко ракурса – ролята на учителя, значението на мултикултурното образование за преодоляване на стигми и стереотипи, нормативна уредба с акцент върху приобщаване на деца от малцинствен произход, значение на квалификацията на учителите за работа в мултикултурна среда, конкретни стратегии и техники за работа в мултикултурна среда. Темата за мултикултурализма е особено актуална понастоящем и считам, че студията е подходящо допълнение към въпроса.

Списъкът с научни статии на български език е богат и включва общо 30 заглавия. Ще ги разделя условно в няколко тематични групи и ще ги рецензирам групово. По-нататък ще използвам за краткост съкращението *СОП* за деца със *специални образователни потребности*, като следва да се уточни, че кандидатът Ж. Янкова е ползвала цялостно изписване в своите публикации.

**В първата група научни статии** мога да включа 4 статии – НТ5, НТ27, НТ30 и НТ34. Те засягат тематиката за приобщаващото образование като концепция. Първата статия е със заглавие „Достъп до качествено приобщаващо образование на деца и ученици със *СОП*“ и е под печат. Статията е от 13 страници и е с изследователски характер. В нея се докладват в съкратен вид резултатите от изследването от монографията „Детерминанти в достъпа до образование на деца и ученици със специални образователни потребности“ сред 231 директори от няколко области в България. Втората статия е озаглавена „От интегрирано обучение към приобщаващо образование на деца и ученици със *СОП*“ и е доклад, отпечатан в сборник доклади на ПУ от 2013 г. Тя е теоретична и в рамките на 8 страници разглежда в исторически план процеса на преминаване от интегрирано обучение към приобщаващо образование. Тук са посочени етапите в организация на интегрираното обучение, акцентиран се върху ролята на ресурсния учител и върху сътрудничеството със семейството. Третата

статия е „Обучение на деца и ученици със СОП в системата на народната просвета“ и е отново доклад от проведена от ТрУ пета есенна научна конференция през 2007 г., отпечатана в сборник материали. Статията е теоретична и в нея се описват два етапа на осъществяване на интегрирано обучение, а именно комплексно педагогическо оценяване и същинска организация на обучението. Статията е дълга 6 страници. Последната статия от тази група е „Социализация и интеграция на деца и ученици със СОП“, която в теоретичен план разглежда въпроса за социализацията в процеса на интеграция на ученици със СОП. Статията е отпечатана в сборник „Социализация“ на ПУ през 2011 г.

Във **втората група научни статии** причислявам 4 статии, които дискутират въпроси, свързани с осигуряване на подкрепяща среда и на допълнителна подкрепа за деца и ученици със СОП. Тук спадат НТ12, НТ14, НТ31 и НТ33. Първата статия от тази група е „Ролята на екипите за подкрепа на личностното развитие в оценяването на деца и ученици със СОП в детската градина и училището“, дълга 7 страници и отпечатана в сборник материали „Научни и практически аспекти на приобщаващото образование“ от научна конференция с международно участие на СУ „Св. Кл.Охридски“ през 2018 г. Това е теоретична статия, в която задълбочено и подробно се описват функциите и дейностите, извършвани от екипа, и която показва доброто познаване от кандидата на организацията на работа на тези екипи. Втората статия „Допълнителна подкрепа- условие за личностно развитие на деца и ученици в предучилищно и училищно образование“, е отпечатана в сборник с доклади от интердисциплинарната научна конференция на ПУ от 2017 г. „Социално-педагогически аспекти на детското развитие“. Статията е изследователска и в 12 страници описва проучване сред 78 педагогически специалисти от три града на България относно необходимостта за предоставяне на допълнителна подкрепа. Статията би могла да изведе някои изводи. Третата статия е „Подкрепяща среда в обучението на деца и ученици със СОП“ и е публикувана в списание Специална педагогика през 2011 г. В нея в теоретичен план се разглежда важноста на подкрепящата среда за успешното приобщаване на деца и ученици със СОП, като се описват и нейните компоненти. Авторът критично посочва някои недостатъци и пропуски в процеса на осигуряване на подкрепяща среда, което е ценно за практиката. Четвъртата статия е със заглавие „Педагогическо оценяване на деца и ученици със СОП“, отпечатана в сборник материали на СУ от 2010 г. от юбилейната научна конференция, посветена на 100 години от рождението на проф. Д. Денев и 25 години ФНПП (сега ФНОИ). Тя е теоретична и в обем от 7 страници дискутира дейностите на екипите за комплексно педагогическо оценяване, като в известна степен припокрива темата и съдържанието от предишната статия.

**В третата група научни статии** попадат 6 статии, които са посветени на ресурсния учител – НТ8, НТ16, НТ21, НТ22, НТ26 и НТ32. Първата статия е доклад с наименование *„Квалификация за професионално развитие на ресурсния учител“*, дълга 10 страници, и отпечатана в сборник с доклади и добри практики от национална конференция *„Ресурсните учители и съвместното преподаване в приобщаващото образование“* на НАРУ от 2019 г. Тя е изследователска и докладва резултатите от мащабно проучване, проведено в периода 2018-2019 г. сред 177 педагогически специалисти от РЦПППО в Пловдив, Стара Загора, Пазарджик и Кърджали относно квалификационното им обезпечаване. Втората статия е *„Ресурсният учител в условията на обучението на деца и ученици със СОП в приобщаващата среда“* в сборник на ПУ от 2016 г. *„Единни в многообразието“*. Тук в теоретичен план се посочват някои от функциите на ресурсния учител в процеса на осигуряване на ресурсно подпомагане. Третата статия е *„Ресурсно подпомагане на ученици със СОП-предимства и недостатъци“* в сборник с научни доклади *„Психолого-педагогически проблеми на развитието на личността на професионалиста в условията на университетското образование“* от 2014 г. В изследователски план се проучват предимствата и недостатъците на ресурсното подпомагане, доколкото разбирам, сред родители, учители, директори и ученици, като не се посочва броят изследвани лица и разпределението им по групи. Статията би спечелила, ако постановката на изследването и анализът бяха по-изчерпателни. Следващата статия от тази група е *„Продължаваща квалификация на ресурсния учител“*, публикувана в списание *Специална педагогика* през 2014 г., която в рамките на 14 страници и в изследователско отношение проучва квалификацията и подготовката на 121 ресурсни учители от РЦПППО в Ст. Загора и В.Търново. В резултат от проучването се отправят конкретни препоръки за решаване на установените проблеми. В статията *„Ресурсно подпомагане на семейството и училищното приобщаване“*, която е в съавторство с К. Дамянов, и е публикувана в електронното списание *„Педагогически форум“* през 2013 г., се прави теоретична обосновка на значението на ресурсното подпомагане за семейството на детето със СОП, очертават се полетата на сътрудничество между специалистите и родителите, извеждат се препоръки за практика с цел подобряване на това сътрудничество. Статията *„Ресурсно подпомагане на деца и ученици със СОП“* е отпечатана в *Годишника на Съюза на Учените в Благоевград* от 2010 г. Статията е в обем от 6 страници и акцентира в теоретичен план повече върху дейности, свързани с помощните технологии като елемент на ресурсното подпомагане.

**Четвъртата група статия** обхваща 6 статии, чиято тематика е върху подготовка на студенти и бъдещи учители на деца със СОП, като тук спадат НТ10, НТ11, НТ13, НТ17, НТ25 и НТ28. Първите пет статии са доклади, отпечатани в сборници с научни доклади на асоциацията на професорите от славянските страни в различни години. Първата е със заглавие



„Подготовка на студенти за работи с деца и ученици със СОП“ от 2019 г. В нея в рамките на 5 страници в изследователски план се дискутира университетското образование с акцент върху подготовката на специални педагози и се проучва мнението на 24 студенти-бакалаври по специална педагогика относно придобитите от тях знания, умения и компетенции по време на университетската им подготовка. Анализът на резултатите показва добра подготовка и увереност в уменията у мнозинството студенти, но и наличие на някои пропуски и дефицити. Втората статия „Професионална подготовка на учителя за обучението на деца и ученици със СОП, включени в образователната среда“ е от 2018 г., вече в теоретичен аспект се описват академичната, педагогическата и административните компетентности на бъдещите учители и познанията им върху приобщаващата среда. Третата статия „Подготовка на бъдещия учител за работа в приобщаваща среда“ е от 2017 г. Тук в рамките на 5 страници се прави теоретичен анализ на необходимите знания и умения на учителите на деца със СОП. Четвъртата статия „Професионална подготовка на бъдещия педагог за работа в приобщаваща образователна среда“ е от 2016 г. и е теоретична. В известен смисъл има малко припокриване в съдържанието на тези четири статии. Петата статия „Университетската среда-условия за формиране на бъдещия педагог за работа в условията на приобщаващото образование“ е от 2012 г. и в нея в теоретичен ракурс се описва съдържанието на учебни дисциплини, заложи в университетската подготовка в специалности „Педагогика“, „Предучилищна педагогика“, „Начална училищна педагогика“ и „Социална педагогика“, които формират познанията на студентите върху работа с деца и ученици със СОП в условията на приобщаваща среда. Шестата статия от тази група е със заглавие „Подкрепящата среда в обучението на студенти със специални потребности“ в сборник „Благополучието в контекста на социалната идентичност“ на УИ на ПУ от 2013 г. В нея теоретично се прави разбор и характеристика на необходимите компоненти за успешно приобщаване на студенти със СОП чрез осигуряване на достъпна архитектурна среда, учебници и материали, помощни средства и пр.

В петата група научни статии включвам 9 публикации, отнасящи се до помощните технологии – съответно НТ6, НТ7, НТ15, НТ18, НТ19, НТ20, НТ23, НТ24 и НТ29. НТ6 е статия със заглавие „Допълнителна подкрепа на деца и ученици със СОП в процеса на обучение чрез помощни технологии“, отпечатана в списание „Педагогика“ през 2019 г., в която в рамките на 9 страници се прави обстоен теоретичен анализ и описание на различни добили популярност и подходящи за обучението на ученици със СОП помощни средства, разделени в групи за алтернативна и допълваща комуникация, за зрително затруднени и др. Втората статия е в колективно издание на ПУ от 2019 г. „Човекът и глобалното общество“, със заглавие „Информационните технологии в подкрепа на деца и ученици със СОП“ и разглежда в теоретичен план изискванията, възможностите, предимствата на съвременните

информационни технологии в подкрепа процеса на учене на деца със СОП. Третата статия *„Помощни средства и технологии в обучението на деца и ученици със специфични нарушения на способността за учене“* е в сборник на ПУ от 2017 г. *„Перспективи при създаване на иновативна образователна среда“* вече акцентира върху една по-конкретна група деца и ученици, а именно с нарушения в ученето и е изследователска. В нея се докладват резултатите от анкетно проучване сред 100 учители от три областни града на България относно познанията и уменията в използване на помощни технологии. Резултатите алармират за липсата на помощни средства в повечето детски градини и училища, в които работят анкетираните. Четвъртата статия е в сборник доклади *„Предизвикателствата на приобщаващото образование“* на ПУ от 2015 г. и е озаглавена *„Професионалната подготовка на ресурсните учители за въвеждане на помощни средства и технологии в обучението на ученици със СОП“*, като в нея в теоретично отношение се посочват елементи от подготовката на бъдещите ресурсни учители за включване на помощни средства в работата им, посочват се знанията, уменията и компетенциите, които те следва да овладеят в тази връзка. Петата публикация е отново в сборник на ПУ от 2015 г. *„Образование, развитие, изкуство“*, където Ж. Янкова има статия *„Образователната среда-условие за въвеждане на помощни средства и технологии за ученици със СОП“*, като в рамките на 12 страници се описват различни подходящи помощни средства. Донякъде съдържанието е сходно с първата статия в тази група. Следващите две статии *„Подготовка на бъдещите учители за въвеждане на помощни средства и технологии в приобщаващата образователна среда“* и *„Приобщаващото образование-условие за въвеждане на високотехнологични помощни средства за ученици със СОП“* са в сборници с научни доклади на асоциацията на професорите от славянските страни през 2013 и 2015 г. И двете са теоретични и в леко различен ракурс описват ползата от помощните средства и технологии и условията за тяхното въвеждане чрез формиране на знания и умения у бъдещите учители. Осмата статия е отпечатана в сборник доклади и добри практики на НАРУ през 2014 г. и е с наименование *„Информационните технологии в обучението на ученици със СОП“*, като новият елемент в нея е описание на новосъздадено електронно учебно помагало *„Човекът и природата в света на геометрията“*. Последната статия от тази група е в съавторство с А. Янина *„Лесните ножици за деца със СОП“*, публикувана в списание *„Специална педагогика“* през 2012 г., в която се прави обстоен анализ и описание на различни видове ножици, подходящи за използване от деца с различни моторно-двигателни нарушения, от деца с ХАДВ и други нарушения.

**Последната статия, която разглеждам самостоятелно, е публикация НТ9** в общия списък, озаглавена *„Обучение на ученици с тежки интелектуални и множество увреждания в образователните институции“* и е под печат, като е приложена служебна бележка за

приемането ѝ за отпечатване. Тя е в сборник материали от научна конференция с международно участие на ПУ от 2019 г. и в теоретичен план дискутира възможностите и условията за приобщаване на ученици с дълбоки нарушения, както и с множество увреждания.

Следва групата на статиите на чужд език – общо 8 на брой.

Първата статия е озаглавена „Development of special educational needs support for children and students with SEN”, отпечатана на английски език в списание „Стратегии на образователната и научната политика, през 2018 г. В нея в теоретичен аспект се описват и характеризират 4 етапа в развитието на специалната педагогика и приобщаващото образование в България. Втората е „Inclusive education of children and students at kindergarten and school level”, поместена в електронното списание Folia 276 Anales Universitari Paedagogicae Cracoviensis през 2018 г. Тя е теоретична и поставя акцент върху нуждата от осигуряване на обща и допълнителна подкрепа. Третата и четвъртата статии са от 2017 г. и са отпечатани в различни броеве на International Journal Knowledge, печатан в Северна Македония. Първата е озаглавена „Support for personal development of children and students with SEN in the process of education”. В нея отново като в предишната статия се коментират общата и допълнителната подкрепа, осигурявани за деца и ученици със СОП. Втората статия “Educational environment-a requirement for the implementation of assistive means and technologies in the training of children and students with SEN” е посветена на използването на помощните средства и технологии в учебния процес на деца и ученици със СОП с описание на някои избрани помощни средства. Петата статия е публикувана през 2013 г. в Trakia Journal of Sciences и е с наименование “Supportive environment-condition for personal development and social well-being of schoolchildren with mental retardation”. В нея акцентът е конкретно върху децата с интелектуална недостатъчност и възможностите за осигуряване на подкрепяща среда в учебния им процес. Шестата статия е на руски език „Квалификация и социално благополучие специалного педагога, работающего с вспомогательными средствами и технологиями для детей с особыми образовательными потребностями“, публикувана в брой 2 от 2012 г. на руското списание Психология и школа. Тук в рамките на 5 страници се описват помощните технологии в обучението на деца и ученици със СОП и се посочва потребността от формиране на знания и умения у бъдещите учители-специални педагози върху тях. Статията е теоретична. Последните две статии отново са отпечатани в Trakia Journal of Sciences в един брой от 2010г., като първата статия е в съавторство с Д. Брънекова и е със заглавие „Possibilities for application of the informal technologies with the training of children and students with SEN“, а втората е в съавторство с А. Янина и е озаглавена “Assistive devices and technology in education of children and students with mental retardation”. Първата е с теоретичен характер и описва различни

помощни средства за деца със СОП в учебния процес, а втората е изследователска и докладва резултатите от анкетно проучване сред неуточнен брой учители относно познанията и уменията им да използват и включват в обучението на деца с интелектуална недостатъчност на помощни средства и технологии.

В отделна група ще разгледам седемте учебници и учебни помагала за студенти. Тук спадат учебните помагала: *„Допълнителна подкрепа на деца и ученици чрез помощни средства и технологии в предучилищното и училищното образование“*, *„Стратегии за работа с деца и ученици със специални образователни потребности“* в съавторство от 2016 г. и по-новото издание отново в съавторство *„Стратегии и модели за работа с деца и ученици със специални образователни потребности“* от 2019 г., *„Психология на деца и ученици със специални образователни потребности“* в съавторство от 2018 г., *„Арт техники за развитие на индивидуалността“* в съавторство от 2015 г., *„Единни в многообразието“* в съавторство от 2011 г. и *„Светът е за всички – Наръчник за родители на деца с умствена изостаналост“* в съавторство от 2007 г.

Първият учебник е самостоятелен и е публикуван през 2018 г. от изд. Алфа Визия и е в обем от 103 страници. Състои се от три глави, като първите две са теоретични и описват философията за оказване на допълнителна подкрепа за деца и ученици със СОП и помощните средства в системата на предучилищното образование. Особено полезна е трета глава, озаглавена Училищна практика, в която се поместват кратки интервюта с работещи в системата на приобщаващото образование, с фокус върху прилагането на помощни средства в обучението на деца със СОП. Изданието е с теоретична и теоретико-приложна стойност.

Вторият учебник е отпечатан през 2016 г. и е в съавторство с Д. Левтерова и И. Тричков. Тук доц. Ж. Янкова е самостоятелен автор на пет глави/раздели – 1, 3, 13, 15 и 17. Първият раздел дискутира приобщаващото образование като образователна концепция, вторият описва модели на работа при деца със СОП, третият засяга сътрудничеството между училище и семейство, четвъртият е посветен на помощните средства и технологии в обучението, а последният описва няколко кратки правила за общуване с деца със СОП. Отчитам като значимо и сериозно присъствието на Ж. Янкова като автор в този учебник.

Последният учебник има по-ново, значително по-задълбочено издание от 2019 г., отпечатан е от УИ на ПУ и е в съавторство с Д. Левтерова, И. Тричков и В. Сивакова. В него Ж. Янкова е автор на 6 глави/раздели, а именно: Групи деца със СОП; Модели към децата със СОП; Стратегии и модели за работа с деца и ученици с интелектуални затруднения; Сътрудничество между семейството и образователната институция в подкрепа на деца и ученици със СОП; Помощни средства и технологии в обучението на деца и ученици със СОП

и Общи правила при общуване с деца с увреждания. Докато някои от текстовете са много сходни с предишното издание на учебника, други са преработени и допълнени откъм съдържание и подкрепени с нови данни и информация. Отново присъствието на Ж. Янкова като автор е значимо.

В учебника „Психология на деца и ученици със специални образователни потребности“ в съавторство с Д. Левтерова, И. Тричков, З. Костова и В. Сивакова от 2018 г., Ж. Янкова е автор на главата /раздела „Сензорни увреждания“. В него в рамките на 22 страници тя прави добър и пространен обзор на двете групи деца със сензорни нарушения – слухови и зрителни, като описва причините за поява на глухота и слепота, дава кратка психолого-педагогическа характеристика на двете групи деца, и се съсредоточава върху някои типични особености в учебния им процес – жестовия език и дактилната азбука, брайловото писмо.

Учебното помагало „*Арт техники за развитие на индивидуалността*“ е в съавторство с Д. Балти и отпечатано е от Тракийския университет през 2015 г. Това помагало описва в обем от 46 страници различни арт техники, сред които работа с глина, работа с моливи с описание на няколко подходящи занятия, работа с пастели и работа с хартия, отново с конкретно описание на няколко достъпни занимания. Помагалото може да се използва както от студенти, така е и ценно допълнение към училищната практика.

Учебното помагало „*Единни в многообразието*“ е издание на Тракийския университет от 2011 г. То е в съавторство със С. Динчийска, Н. Жилков, М. Илиева, Ж. Илиев и С. Гавазова. Ж. Янкова е автор на първия раздел „Мултикултурното образование в класната стая“ в обем от 13 страници, като описва същността на мултикултурното образование приобщаващата класна стая, нормативната уредба и подготовката и квалификацията на учителите на работа в такава среда.

Наръчникът „*Светът е за всички – Наръчник за родители на деца с умствена изостаналост*“ е в съавторство с още 7 автори и е издание от 2007 г. Разработен е като продукт по проект „Заедно можем повече“. Тук Ж. Янкова е автор на раздела „Възможности за включване на деца и ученици със СОП в образователно-възпитателния процес“, разположен на стр. 49-57. В раздела се описва концепцията за интегрирано обучение, дейностите на ресурсния център, посочва се мястото на специалните училища в процеса на интегриране.

Последната група публикации включва едно учебно помагало за ученици, което е в съавторство с Е. Йовчева, и е със заглавие „*Човекът и природата в света на геометрията*“, като то е на CD. Помагалото е предназначено за ученици от 5 клас. Съдържа теоретична част, описва основните геометрични понятия, както и понятията в човекът и природата, съдържа много полезни помощни материали към задачите по геометрия, работни листове за

самостоятелна работа по геометрия и по човекът и природата, описана е интегралната връзка между математиката и човекът и природата, като са предложени задачи. Помагалото е добре организирано, лесно за ползване и полезно за практиката.

### **3.4. Приноси (научни, научно-приложни, приложни) и цитирания.**

Информация за приносите се съдържа в самооценката, направена от кандидата Жана Янкова, която извежда приносните моменти на своите публикации в общо седем области:

- достъп до образование на деца и ученици със СОП;
- изследвания във връзка с използване на помощни средства и технологии;
- ресурсно подпомагане;
- обучение на деца със СОП;
- изследвания върху приобщаващото образование;
- професионална подготовка на студенти;
- приноси, свързани с разработване на ученици, учебни помагала за ученици и студенти.

Изразявам съгласие с всички посочени приноси. Те безспорно са личен принос и лично дело на кандидата.

**3.5. Относно забелязаните цитирания,** много обстоен доказателствен материал е приложен в папка 3 от документите на хартиен носител, като там много организирано са подредени копия на статии, доклади в сборници от конференции и други, където кандидатът Жана Янкова е цитирана. Аз лично откривам общо 75 надлежно документирани цитирания. В интерес на истината личните ми наблюдения са за по-голяма цитируемост на кандидата и може би тук не е било възможно събирането на всички налични цитирания. Приложените доказателства за цитируемостта са напълно достатъчни и показват доброто познаване на трудовете на Ж. Янкова в страната и позоваването върху нейни публикации от редица автори. Всички цитирания са във вече отпечатани научни публикации и само една е под печат, като за нея е приложена служебна бележка, че публикацията е приета за печат. Цитиранията обхващат сравнително широк диапазон от време, като мнозинството са от последните няколко години.

В комплекта документи са приложени още 18 свидетелства, сертификати и удостоверения за участия на Ж. Янкова в различни национални и международни

конференции, от които 16 са за национални научни форуми и 2 за чуждестранни, извън България.

#### **4. Оценка на личния принос на кандидата.**

Въз основа на направения по-горе анализ на публикациите в конкурса, считам, че кандидатът има изцяло личен принос за тях. Формулираните приноси и получените резултати също са нейна лична заслуга. Приемам изцяло и приложената от кандидата декларация за оригиналност и достоверност. Собствените ми наблюдения в годините изцяло потвърждават личния принос и ангажираност на Ж. Янкова.

#### **5. Критични забележки, препоръки и въпроси.**

Нямам забележки по същество към документацията и публикациите в конкурса. Оценявам високо цялото научно творчество на кандидата, участващо в конкурса.

В допълнение към въпроса ми в текстовете по-горе, имам още един въпрос относно това как се разпространява и доколко е внедрено и се използва учебното помагало за ученици „*Човекът и природата в света на геометрията*“, което е на CD, и е предназначено за ученици от 5 клас. Считам, че то е полезно и се надявам да е добило разпространение у нас.

#### **6. Лични впечатления.**

Познавам доц. Жана Янкова от времето, когато работеше като доцент по специална педагогика в департамента за информация и повишаване квалификацията на учителите към ТрУ в Стара Загора. Още тогава тя организираше много качествени и задълбочени обучения за студентите, и самата тя провеждаше много стойностни такива. Студентите ѝ са ми споделяли отличните си впечатления от нея. Впоследствие, когато доц. Янкова премина на щатна длъжност в ПУ, наблюденията ми са за много задълбочена и добросъвестна научна, преподавателска и публикационна дейност от нейна страна. Имала съм честта и удоволствието да съм рецензент на няколко нейни публикации, сред които самостоятелната монография „*Детерминанти в достъпа до образование на деца и ученици със СОП*“, която още при рецензирането ми направи много добро впечатление със своята прецизност, задълбоченост и коректност в научно и в изследователско отношение, както и с директната ѝ практическа насоченост, и учебните помагала „*Допълнителна подкрепа на деца и ученици чрез помощни средства и технологии в предучилищното и училищното образование*“ и „*Стратегии за работа с деца и ученици със специални образователни потребности*“.

Мога убедено да посоча, че доц. Янкова е добросъвестен изследовател, интересен преподавател, добър лектор и оратор, ползва се с много добро име и с висока репутация сред специалните педагози в България и е позната със своите публикации у нас.

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

След като се запознах много внимателно, задълбочено и обстойно с цялата представена документация по конкурса, включваща три папки на хартиен носител и аналогично количество документация на електронен носител, мога да заключа, че документите и материалите, представени от **Жана Атанасова Янкова отговарят изцяло на** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Те са изрядни, в пълнота на комплекта и в съответствие с всички закони и правилници.

Кандидатът в конкурса е представил напълно **достатъчен и значителен** брой научни трудове, които не са участвали в предишни конкурси, и които са публикувани след материалите, използвани при защитата на ОНС „доктор“ и „доктор на науките“, както и след придобиване на научното звание „доцент“. В работите и публикациите на кандидата има достатъчно оригинални научни и приложни приноси, които са получили национално и международно признание и популярност. Представените разработки имат и теоретична, и практическа стойност и приложимост, като част от тях са пряко ориентирани към учебната работа. Научната и преподавателската квалификация на Жана Янкова е **несъмнена и стойностна**.

Постигнатите от доц. Жана А. Янкова резултати в учебната и научно-изследователската дейност, **изцяло** съответстват на специфичните изисквания на Педагогическия факултет на ПУ, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, и след задълбочен анализ на тяхната значимост и на съдържащите се в тях научни, научно-приложни и приложно-практически приноси, съм изцяло убедена и намирам за напълно основателно да дам своята **положителна оценка** и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на Педагогическия факултет на ПУ за избор на **Жана Атанасова Янкова** на академичната длъжност „професор“ в ПУ „П. Хилендарски“ по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика).

**1 октомври 2020 г.**

**Рецензент:** .....

**(проф. дпн Мира Димитрова Цветкова-Арсова)**